

Uiterlijke levensbeschouwelijke kentekens in het onderwijs

argumenten van de actiegroep **BAAS OVER EIGEN HOOFD! (BOEH!)**

BOEH!

GSM 0486 - 068929
e-mail baasovereigenhoofd@hotmail.com
website www.baasovereigenhoofd.be
banknr. 979-4295543-97

INHOUD

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Over de hoofddoek	4
1.1 De islamitische hoofddoek: religieus symbool of religieuze praktijk?	4
1.2 De hoofddoek: symbool van fanatisme en fundamentalisme?	5
Hoofdstuk 2: Over vrije keuze en emancipatie	7
2.1 Waarom zouden moslima's niet vrij kunnen kiezen voor een hoofddoek?	7
2.2. Hoofddoek en emancipatie een contradictie?	8
2.3 Emancipatie van bovenaf opleggen?	9
Hoofdstuk 3: Over culturele identiteit en structurele ongelijkheid	10
3.1 Moslimmeisjes zitten geprangd tussen twee culturen, een hoofddoekenverbod helpt hen ?	10
3.2 Culturalisme versus structurele discriminatie en sociale achterstelling	11
Hoofdstuk 4: Over godsdienstvrijheid en de neutraliteit van het officieel onderwijs	13
4.1 Neutraliteit van het officieel onderwijs en godsdienstvrijheid zijn belangrijke principes	13
4.2 Actief pluralisme	14
Hoofdstuk 5: Over de dwingende redenen van de Raad van het Gemeenschaps-Onderwijs om een algemeen verbod te rechtvaardigen	15
5.1 Argument 1: Het ontstaan van (moslim) concentratiescholen heeft een negatieve invloed op de school- en studiekeuze	15
5.2 Argument 2: Het begint met de hoofddoek en het eindigt met de boerka, aparte zwemlessen, enz.	15
5.3 Argument 3: De morele en sociale druk om een hoofddoek te dragen belemmert de vrije keuze	16
5.4 Argument 4: De hoofddoek is een inbreuk op het principe van de gelijkheid van mannen en vrouwen	18
Hoofdstuk 6: Over de sociale gevolgen van een verbod	19
6.1 Schoolkeuze niet in het gedrang?	19
6.2 Toegang tot het onderwijs niet in het gedrang?	19
6.3 Het gaat om een verbod op uiterlijke levensbeschouwelijke tekens, niet om een hoofddoekenverbod	20
Hoofdstuk 7: Overzicht van de standpunten van BOEH!	21
Hoofdstuk 8: Een voorstel van BOEH!	22
Literatuur	24

INLEIDING

Op 11 september 2009 stelde de Raad van het GemeenschapsOnderwijs (GO!) een algemeen verbod in op het dragen van uiterlijke levensbeschouwelijke tekens door leerlingen. Dit verbod zou ingaan op 1 september 2010; de datum is vervolgens verplaatst naar 1 september 2011.

Hoewel het verbod formeel betrekking heeft op alle uiterlijke levensbeschouwelijke tekens, treft het in de praktijk dié leerlingen die hun godsdienstige overtuiging onder meer beleven door het volgen van religieuze kledingvoorschriften.

De aanleiding voor het verbod is de islamitische hoofddoek, die wordt beschouwd als een religieus symbool terwijl het in feite gaat om een religieuze praktijk. Het verbod treft dus in het bijzonder moslimmeisjes.

BOEH! (Baas Over Eigen Hoofd) komt op voor het recht van vrouwen en meisjes om er zelf voor te kiezen een hoofddoek al dan niet te dragen, ook op school. Dat betekent dat BOEH! zowel tegen een verbod is als tegen elke dwang om er één te dragen.

Als BOEH! stellen wij dat de Raad van het GO!:

- zijn bevoegdheid te buiten gaat door een algemeen verbod op het dragen van een hoofddoek in alle GO!-scholen in te voeren
- en daarvoor erg betwistbare argumenten aanbrengt

Via de klacht van een leerling maakte BOEH! deze kwesties aanhangig bij de Raad van State. Alvorens een uitspraak te doen, stelde de Raad van State een prejudiciële vraag aan het Grondwettelijk Hof inzake de bevoegdheid van de Raad van het GO!.

Graag belichten wij voor u een aantal kwesties in de hoop dat dit een rijk en genuanceerd debat mag teweeg brengen.

In het debat is iedereen het er over eens dat een hoofddoekenverbod een inperking is van de godsdienstvrijheid. Iedereen is het er over eens dat geen enkel recht of vrijheid absoluut is. Het debat gaat dus over de vraag of er goede gronden zijn voor die inperking van de godsdienstvrijheid.

Vele argumenten, ook die van de Raad van het GO!, getuigen ons inziens van misplaatst paternalisme, culturalisme en zelfs soms islamofobie. De direct betrokkenen worden daarbij amper gehoord. BOEH! vertolkt één van de stemmen van die direct betrokkenen.

Wij hopen dat u bereid bent ook onze stem te horen.

In dit document ordenen wij onze argumenten volgens een genummerde lijst van steeds weerkerende problemen, vragen en argumenten, onderverdeeld in grote thema's.

We vermijden overlappingsen zoveel mogelijk en verwijzen door van punt naar punt. Ook geven wij tips voor verdere lectuur.

Antwerpen, januari 2011

BOEH!

HOOFDSTUK 1: OVER DE HOOFDDOEK

1.1 De islamitische hoofddoek: religieus symbool of religieuze praktijk?

De hoofddoek valt onder het verbod op het dragen van uiterlijke levensbeschouwelijke tekens vanuit de aanname dat het een religieus symbool/kenteken is. Naast een religieuze betekenis heeft de hoofddoek ook diverse niet-religieuze betekenissen. Voor de discussie hier zijn deze niet relevant. Voor veel vrouwen heeft de hoofddoek wel een religieuze betekenis. Deze betekenis is hier wél relevant, omdat ze rechtstreeks te maken heeft met grondrechten als godsdienstvrijheid.

Voor moslima's is het dragen van een hoofddoek een religieuze praktijk, die teruggaat op een interpretatie van de Koran. De eerste bedoeling ervan is niet het afficheren van een geloof, maar het beleven van dat geloof en de erkenning van het bestaan van God. Er zijn vele redenen waarom vrouwen en meisjes een hoofddoek dragen, onder meer:

- omdat ze de Koran-verzen navolgen én het voorbeeld van de eerste vrouw van de profeet
- om zich te beschermen tegen de verleiding van wereldse zaken en om een rechtvaardige samenleving na te streven. In zo'n samenleving staat de zorg voor de zwakste centraal, zijn man en vrouw gelijkwaardig en kan iedereen een menswaardig bestaan leiden
- omdat ze zich verdiepen in de Islam en op zoek zijn naar de essentie ervan, bijvoorbeeld het verwerpen van dwang van de ene mens ten aanzien van de andere (immers alle mensen zijn gelijk en geen enkele mens staat boven een andere)
- omdat ze -zoals heel wat jonge moslims- op zoek gaan naar een "zuivere islam" en identiteit. Ze willen zich ontdoen van onderdrukkende tradities en functioneren in een democratische samenleving. Hun lectuur van de Koran is dan ook contextueel (gezien en geïnterpreteerd in de context van de huidige samenleving) en niet letterlijk (of fundamentalistisch).

De Islam is een individueel beleefbare godsdienst. Daarom kiezen moslims zelf hoe ze hun geloof vorm geven. Afhankelijk van factoren als geslacht, leeftijd, cultuur, scholing, woonomgeving, verschilt die keuze uiteraard. Het geven van een persoonlijke interpretatie aan de teksten van de Koran en de Hadiths is een belangrijke traditie in de Islam. Het is dus niet omdat een hoofddoek niet anders kan dan zichtbaar zijn, dat hij gereduceerd mag worden tot een eenduidig religieus symbool. Wie dat doet, gaat voorbij aan de vele religieuze betekenissen die praktiserende gelovigen geven aan de hoofddoek.

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Waarom is het moeilijk te aanvaarden dat het dragen van de hoofddoek een religieuze praktijk is?
- Waarom is het moeilijk te aanvaarden dat moslima's vele religieus geïnspireerde betekenissen aan de hoofddoek geven?
- Gaat het hier om een gebrek aan vertrouwen? Om een vrees voor het onbekende? Om een weigering naar de ander te luisteren?

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! vinden we dat de hoofddoek als religieuze praktijk moet erkend worden en dat de keuzes van vrouwen waarom ze een hoofddoek dragen respect verdienen.

De religieuze praktijk van de hoofddoek in scholen verbieden is naar onze mening dan ook een schending van de godsdienstvrijheid. De Belgische grondwet en het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM) waarborgen de godsdienstvrijheid én het recht van mensen om hun godsdienst te beleven via het dragen van uiterlijke kentekens. Deze vrijheid en dit recht zijn democratische verworvenheden die gegarandeerd worden door de scheiding van Kerk en Staat. Deze verworvenheden inperken kan enkel om zwaarwichtige en duidelijk omschreven gronden, namelijk wanneer andere rechten en vrijheden in het gedrang komen of als de veiligheid van het land in gevaar is.

Volgens ons is er vandaag geen sprake van dergelijke zwaarwichtige gronden.

Onze stelling is geenszins een vrijgeleide om in naam van de godsdienst om het even welke daad te stellen of niet te stellen. Integendeel, het is een pleidooi om precies de perken van wat kan en niet kan in het kader van rechten en vrijheden duidelijk te omlijnen.

TIPS VOOR VERDERE LECTUUR

- Adriaan Overbeke, Marie-Claire Foblets en Eva Brems
Culturele diversiteit in het onderwijs: een werkboek
Acco, Leuven, 2009
- Gily Coene en Chia Longman (red.)
Eigen Emancipatie eerst? Over de rechten en representatie van vrouwen in een multiculturele samenleving
Academia Press, Gent, 2005

1.2 De hoofddoek: symbool van fanatisme en fundamentalisme?

Velen beschouwen de hoofddoek als een symbool van identitaire terugplooi op de eigen cultuur, van godsdienstig fanatisme en fundamentalisme, van proselitisme.

Tegelijkertijd weigert men te luisteren naar de betekenis die moslima's geven aan de hoofddoek. De conclusie is dan dat moslims die hun godsdienst beleven door het volgen van kledingregels -die uiteraard zichtbaar zijn- te veel vasthouden aan hun cultuur en niet bereid zijn om te integreren (zie ook hoofdstuk 3).

Wij menen dan ook dat deze exclusieve en eenzijdige symbolische betekenisgeving wortelt in een breder islamofob wij - zij discours dat stelt dat de Islam en de westerse cultuur haaks op elkaar staan.

Vragen en Overwegingen

- Door deze eenzijdige betekenisgeving aan de hoofddoek is er geen plaats voor de betekenissen die moslima's zelf aan de hoofddoek geven. Is dat gezond in een democratische samenleving?
- Hebben mensen, die tot een minderheid behoren, het recht om hun godsdienst, ook de Islam, volgens hun regels te beleven en er hun identiteit onder meer aan te ontlenen?
- Waarom zouden deze mensen niet als volwaardige burgers deel kunnen uitmaken van en deelnemen aan de samenleving?
- Is het aanvaardbaar dat een democratische samenleving moslima's met een hoofddoek uitsluit uit cruciale terreinen als het onderwijs, de arbeidsmarkt en de overheidsdiensten?

- Waarom niet eens kijken naar goede praktijken?
Er zijn overheidsdiensten, waar moslima's met een hoofddoek aan publieke dienstverlening doen zonder éniġ probleem! Tot 2007 was dat trouwens ook bij de stad Antwerpen het geval.

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! vinden wij dat het beladen van de hoofddoek met een exclusieve negatieve symbolische betekenis totaal niet beantwoordt aan de complexe en diverse realiteit en daarmee dus een hele religieuze en culturele gemeenschap in een negatief daglicht stelt. Die beladen symbolische betekenis is een even beladen en dus niet valabel argument voor een hoofddoekenverbod.

Als BOEH! verdedigen wij het recht van mensen -van om het even welke godsdienstige overtuiging- om in onze samenleving hun godsdienst vrij te beleven zolang ze de wetten van het land respecteren. Onze opvatting over democratie is dat ze inclusief moet zijn.

TIPS VOOR VERDERE LECTUUR

- Muslims in the European Union: discrimination and Islamophobia
(een rapport van het Europees Waarnemingscentrum voor racisme en vreemdelingenhaat (EUMC),
<http://fra.europa.eu/fraWebsite/material/pub/muslim/EUMC-highlights-NL.pdf>

HOOFDSTUK 2: OVER VRIJE KEUZE EN EMANCIPATIE

2.1 Waarom zouden moslima's niet vrij kunnen kiezen voor een hoofddoek?

Voorstanders van een hoofddoekenverbod gaan ervan uit dat de hoofddoek altijd opgelegd is aan vrouwen en meisjes door de mannen en/of door sociale druk, waarbij men het patriarchale karakter van de islamcultuur benadrukt. Wanneer vrouwen en meisjes stellen dat zij zelf vrij kiezen voor de hoofddoek, zegt men dat ze hun onderdrukking zo geïnternaliseerd hebben dat ze er zich niet meer bewust van zijn.

Opkomen voor het recht op vrije keuze is voor de voorstanders van een verbod dan ook nonsens. Integendeel, een verbod zou de meisjes beschermen en emanciperen.

Deze visie kan goed bedoeld zijn, maar ze gaat er de facto van uit dat geen enkele moslima in staat is om keuzes te maken. Sociologisch gezien is dit nonsens. Ook moslima's maken keuzes en zoals steeds zullen die keuzes door allerlei factoren beïnvloed worden. Keuzes worden nooit in een maatschappelijk vacuüm gemaakt; je omgeving speelt een rol, je cultuur, je opvoeding, je persoonlijkheid.

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Dienen we geen onderscheid te maken tussen de keuze die iemand maakt en het oordeel van anderen daarover? Is het oordeel van anderen een voldoende basis om een keuze te veroordelen?

Stel nu de vraag van vrije keuze eens voor een andere categorie vrouwen?

- Hoe vrij is de keuze van een vrouw die deeltijds gaat werken?
Spontaan gaan we er vanuit dat die keuze vrij is. Wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat heel wat factoren die keuze beïnvloeden, onder meer de traditionele opvattingen over de rol van vrouwen en mannen. Met andere woorden ons beeld van welke keuzes vrij zijn en welke niet is erg cultureel gekleurd. Daar moeten we dus heel omzichtig mee omspringen.

STANDPUNT BOEH!

Volgens BOEH! dient een democratie als de onze, die vrijheid en gelijkheid van het individu zo hoog in het vaandel draagt, uit te gaan van het basisprincipe dat alle burgers recht hebben op die vrijheid en gelijkheid. Zelfs als ze in de ogen van anderen of van de overheid domme keuzes maken. Zolang ze de rechten en vrijheden van andere burgers niet schenden, moet dit kunnen.

Dit zijn ook de waarden die het pedagogisch project van het GO! meegeeft: jonge mensen vormen tot vrije, mondige individuen die zelf hun keuzes kunnen maken.

Toegepast op het dragen van de hoofddoek: het principieel democratisch en feministisch uitgangspunt is dat moslima's het recht hebben **ZELF** te bepalen of ze een hoofddoek dragen of niet. Dat recht moet gevrijwaard worden.

Dit betekent ook dat er geen dwang mag zijn om wél een hoofddoek te dragen. Het is juist de meerwaarde van een democratisch systeem dat wanneer rechten van mensen geschaad worden door anderen (bijvoorbeeld door iemand te verplichten een hoofddoek te dragen) de rechten van de eerste gevrijwaard worden en dat opgetreden wordt tegen hen die de rechten schenden (zie ook 5.3).

2.2. Hoofddoek en emancipatie een contradictie?

Een heel populaire stelling is dat hoofddoek en emancipatie elkaar uitsluiten. Ze vloeit voort uit de idee dat alle moslima's passieve onderdrukte vrouwen zijn. Maar wie bereid is naar de werkelijkheid te kijken, weet dat dit een vooroordeel is. Er zijn immers mondige moslima's die actief streven naar emancipatie en gelijkheid van mannen en vrouwen. Ze inspireren zich hiervoor vaak op de Koran (zie ook 1.1).

Deze vaak jonge vrouwen schuwen de kritiek niet op de samenleving waar ze deel van uitmaken; een samenleving die proclameert de gelijkheid van man en vrouw bereikt te hebben. Neem bijvoorbeeld: zorg die ten laste van vrouwen valt, deeltijds werk, de loonkloof ten nadele van vrouwen, geweld van mannen op vrouwen ..... Er is nog een lange weg te gaan.

Kortom de Islam heeft geen patent op vrouwenonderdrukking en de westerse samenleving heeft evenmin een patent op de gelijkheid van man en vrouw.

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Het spreekt vanzelf dat niet alle moslima's even mondig en geëmancipeerd zijn. Maar rechtvaardigt dit dat zij die wel mondig en geëmancipeerd zijn genegeerd worden omdat ze een hoofddoek dragen?
- De gelijkheid van man en vrouw is nergens ter wereld verwezenlijkt, ook niet in die landen waar het als principe een centrale waarde betekent. Is het niet onrustwekkend dat men vandaag vaak stelt dat dit wel het geval is?
- De positie van vrouwen (en mensen in het algemeen) die tot een meerderheidsgroep behoren is structureel voordeliger dan de positie van vrouwen (en mensen in het algemeen) die tot een minderheidsgroep behoren. Hoe daarmee om te gaan: een paternalistische houding aannemen tegenover de minderheidsgroep of samen de problemen aanpakken?
Bijvoorbeeld: in plaats van de hoofddoek te verbieden, samen nagaan waar problemen zich situeren en hoe dit het best kan aangepakt worden.
- Het principe van de gelijkheid van mannen en vrouwen is in onze samenleving wel verworven. Het is een heel belangrijk principe, maar dat betekent geenszins dat alle burgers en groepen van burgers er hetzelfde over denken.
TOGS (Thuiswerkende Ouders in Gezin en Samenleving) die voor de thuiswerkende ouder (lees moeder) de belangen behartigt, heeft een andere opvatting over emancipatie dan heel wat feministen. Zo hebben ook moslims die deel uitmaken van onze samenleving diverse opinies over emancipatie. Waarom zijn de opinies van bepaalde moslims minder aanvaardbaar dan de opinies van bepaalde andere groepen?
- De geschiedenis van de vrouwenemancipatie is een geschiedenis met een enorme diversiteit in eisen en in actie. Denk maar aan de uiteenlopende standpunten rond abortus of rond deeltijds werken. Ook vandaag bestaan nog vele diverse opvattingen over wat emancipatie inhoudt.

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! stellen wij vast dat moslima's, met en zonder hoofddoek, die opkomen voor vrouwenrechten er zijn en dat hun aantal groeit. Hun bekwaamheid om **ZELF** op te komen voor die rechten verdient erkenning; evenals voor alle vrouwen die opkomen voor hun rechten.

Het is ook een solide basis om samen te werken en een andere invulling te geven aan integratie, namelijk naar elkaar toe te groeien om zo een nieuwe wij te vormen.

2.3 Emancipatie van bovenaf opleggen?

Eén van de steeds weerkerende argumenten is dat een verbod op de hoofddoek een emancipatorische maatregel is, ingegeven door de bekommernis om de gelijkheid van mannen en vrouwen (zie ook 5.4).

Met andere woorden een verbod komt neer op een opgelegde emancipatie, bovendien negatief ingevuld met een inperking van de godsdienstvrijheid.

Maar opgelegde emancipatie werkt niet, hier niet en elders niet. Elk emancipatieproces is een proces waarbij mensen uit een achtergestelde of onderdrukte groep zich afzetten tegen hun achterstelling en tegen de structuren en/of groepen in de samenleving die ervoor verantwoordelijk zijn. Vaak is het een kleine groep die de emancipatie op gang brengt en anderen daar in meetrekt.

In tegenstelling tot opgelegde emancipatie werkt de ondersteuning van een emancipatieproces van onderuit wel: met wetten, met materiële hulp aan groepen die met emancipatie bezig zijn, enz. Echter op voorwaarde dat die groepen zelf betrokken blijven.

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- De stelling dat de hoofddoek verbieden emancipatorisch is, gaat uit van één bepaalde visie op emancipatie, namelijk dat alle vrouwen het (veronderstelde) westerse model dienen na te volgen.
- Geëmancipeerde moslima's met hoofddoek zijn voor velen een ongewoon iets. Hun emancipatietraject zal ongetwijfeld anders verlopen dan het traject van de tweede emancipatiegolf in het westen. Al was het maar omdat ze met andere complexe problemen worden geconfronteerd die bepaald worden door hun etnische, religieuze en sociale afkomst en door het feit dat ze tot een minderheidsgroep behoren. Dat neemt niet weg dat ook zij de gelijkheid van mannen en vrouwen als centraal uitgangspunt nemen.

Stel de vraag over opgelegde emancipatie eens over historische voorbeelden:

- Heeft de door de bureaucratie opgelegde emancipatie gewerkt in de Sovjet-Unie?
- Heeft de door de Sjah opgelegde emancipatie gewerkt in Iran?

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! verwerpen wij de idee van een opgelegde emancipatie. Wij stellen dat moslima's het democratisch recht hebben om **ZELF** te bepalen wat emancipatie concreet voor hen betekent. Anderen hebben het recht om het niet eens te zijn met die invullingen van emancipatie, maar zij hebben niet het recht om hun visie op te leggen. Dat is namelijk de kracht van ons democratisch stelsel.

BOEH! herinnert u er aan dat de emancipatorische verworvenheden in ons land het resultaat zijn van de feministische eisenstrijd en dat deze niet zomaar eigen zijn aan de westerse cultuur.

Tenslotte stellen wij dat de principes van vrijheid en gelijkheid, die de westerse cultuur zo koestert en die de feministische strijd geïnspireerd hebben, moeten gelden voor alle burgers van dit land. Bij inbreuken op deze principes en de wetten die ze ondersteunen dienen diegenen die de inbreuk plegen aangepakt te worden.

TIPS VOOR VERDERE LECTUUR

- Les Unes et les Autres, Le féminisme à l'épreuve du multiculturalisme Cahiers Marxistes n° 238 (oct.-nov. 2008)

HOOFDSTUK 3: OVER CULTURELE IDENTITEIT EN STRUCTURELE ONGELIJKHEID

3.1 Moslimmeisjes zitten geprangd tussen twee culturen, een hoofddoekenverbod helpt hen ?

Eén van de argumenten om de hoofddoek te verbieden op school is dat jonge moslims geprangd zitten tussen twee culturen. In het bijzonder jonge moslima's zouden daarom geen raad weten met hun dubbele culturele identiteit. Aan de ene kant worden ze geconfronteerd met de westerse waarden als gelijkheid van man en vrouw en individuele vrijheid, aan de andere kant leven ze thuis in het patriarchale Islamitische model. Deze voorstelling van zaken gaat uit van de idee dat de (achterlijke) moslimcultuur en de (superieure) westerse cultuur elkaars onverzoenlijke tegenpool zijn (zie ook 1.2 en 3.2) en dat het duidelijk is welke van de twee het aantrekkelijkste is. In die visie staat een jong meisje voor een keuze voor de ene of de andere cultuur. Een hoofddoekenverbod zou haar positie vergemakkelijken, aldus de redenering.

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Cultuur is een product van mensen; alle culturen zijn dat. Mensen worden beïnvloed door een bestaande cultuur (culturen) maar beïnvloeden die ook op hun beurt. Waar verschillende culturen bij elkaar komen, hebben mensen veel meer mogelijkheden dan kiezen voor het ene of het andere. Jonge mensen maken een proces door waarbij ook vele culturele factoren hun persoonlijkheid vormen.
Zou het niet kunnen zijn dat een hoofddoekenverbod dat proces verstoort omdat jonge mensen zo'n verbod aanvoelen als een verwerping van de cultuur van hun ouders en geloofsgemeenschap?
- Geconfronteerd worden met verschillende culturen verloopt zo nu en dan conflictueus bij mensen uit die verschillende culturen. Dit blijkt uit de islamofobe reacties van vele mensen. De uitkomst hiervan zal verschillen van persoon tot persoon, ongeacht zijn of haar oorspronkelijke culturele achtergrond is. Er spelen tenslotte zo veel factoren mee.
- Worden er geen totaal onrealistische verwachtingen gesteld aan een hoofddoekenverbod, namelijk dat het slechts gaat om een keuze tussen culturen?
De idee dat iemand die geen hoofddoek draagt zich minder moslim zou voelen is simplistisch. Ook veel moslimmeisjes die geen hoofddoek dragen voelen een hoofddoekenverbod aan als discriminatie en als een inbreuk op hun godsdienstvrijheid.
- Worden veronderstellingen over de manier waarop moslims tussen twee culturen geprangd zitten niet al te snel gebaseerd op selectieve cases, die veralgemeend worden?

Stel de vraag over geprangd zitten tussen twee culturen eens op een andere manier.

- Personen die worstelen met hun christelijk geloof -een vrij veel voorkomend iets, waarover velen getuigenis aflegden- zitten bekneld tussen hun christelijke achtergrond (gezin, opvoeding, kerk) en een seculiere omgeving. De uitkomst van die worsteling kan het verwerpen van het geloof zijn of juist een verdieping van het geloof door contextuele Bijbellesing en maatschappelijk engagement.
Start zo'n worsteling niet vaak op jeugdige leeftijd? Loopt dit proces voor elke jongere op dezelfde wijze? Gaan we één specifiek verhaal over zo'n worsteling veralgemenen?
- Een ander voorbeeld is de worsteling van kinderen uit een arbeidersmilieu die gaan studeren. Ook hier bestaan heel wat getuigenissen van.

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! stellen wij dat de multiculturele samenleving een feit is en dat jonge mensen elkaar moeten leren respecteren, met het recht op behoud van onder meer hun religieuze en culturele eigenheid.

Overigens is de Islam in België niet de Islam in Afghanistan of waar dan ook. Jonge Vlaamse moslims vragen zich af wat het betekent om moslim te zijn in een sterk geseclariseerde context. Ze gaan op zoek naar het onderscheiden van culturele gebruiken en religieuze aspecten van hun geloof, zij voren naar een islam die een universeel karakter heeft. Ze willen volwaardige burgers zijn en ook als dusdanig erkend worden met alle plichten en rechten die daarbij horen. Ze willen Europees burger zijn en tegelijkertijd een religieuze en culturele eigenheid behouden. Deze identiteitsconstructie -waarbij jongeren hun geloofsleven in de Vlaamse samenleving "nieuw" proberen vorm te geven- dient beschouwd te worden als een positief proces dat de samenleving niet ondermijnt, maar juist versterkt. De Islam hier is veeleer een Belgische islam en dus is de geloofsovertuiging van Vlaamse moslima's, ook met hoofddoek, niet in strijd met Europese verworvenheden.

BOEH! stelt vast dat in het geval van (jonge) moslima's, zij zich precies opstellen via hun moslimidentiteit als betrokken burgers van dit land. De school zou dergelijke processen moeten bevorderen voor alle leerlingen, wat ook hun overtuiging is. Niet de hoofddoek is dan de inzet, maar de persoonlijkheidsontwikkeling.

TIPS VOOR VERDERE LECTUUR

- Hassan Bousetta, FNRS-Ulg & Brigitte Maréchal, UCL
Islam en Moslims in België. Lokale uitdagingen & algemeen denkkader.
Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting, Brederodestraat 21 te Brussel (2003)
(gratis te downloaden van www.kbs-frb.be)
- Rapport van de Ronde Tafels van de Interculturaliteit
in opdracht van minister Milquet, verslaggevers Marie-Claire Foblets en
Christine Kulakowski, november 2010
- Westerse moslims en de toekomst van de Islam
Tariq Ramadan, 2005
- Het Islamdebat
Sami Zemni, 2009
- Karel Arnout, Sarah Bracke, Bambi Ceuppens, Sarah De Mul, Nadia Fadil
en Meryem Kanmaz
Een leeuw in een kooi: de grenzen van het multiculturele Vlaanderen
Meulenhof Manteau, 2009

3.2 Culturalisme versus structurele discriminatie en sociale achterstelling

Het gelijke kansen en antidiscriminatie-beleid hecht heel veel belang aan respect voor diversiteit in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Terecht. Directe en indirecte vormen van discriminatie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt dienen aangepakt te worden. Ze treffen vrouwen (en mannen) op basis van hun etnische afkomst op een specifieke manier, ongeacht of ze een hoofddoek dragen of niet. Zo kan men met recht spreken van een structurele ongelijkheid van etnische minderheden: minder kansen in het onderwijs, minder kansen op de arbeidsmarkt, ook voor hoger opgeleiden, meer kansarmoede in het algemeen.

Al te snel worden deze vormen van discriminatie verbonden met de onwil van culturele minderheden om zich te integreren. Dit is ons inziens een culturalistische benadering: alles, en voornamelijk sociale problematieken, wordt herleid tot een uiting van cultuur. Gelinkt aan de idee dat de moslimcultuur haaks staat op de westerse komen we uit bij de conclusie dat de integratie van moslims mislukt is (zie ook 1.2 en 3.1). De hoofddoek is hiervan hét symbool bij uitstek geworden.

Zo komen we bij het argument dat een hoofddoekenverbod jonge moslima's beter voorbereidt op de realiteit van de arbeidsmarkt, waar de hoofddoek ook maar sporadisch aanvaard wordt, en dan slechts in de lagere en niet zichtbare jobs.

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Een hoofddoekenverbod geeft in feite voorrang aan uiterlijke zichtbare integratie ten koste van feitelijke gelijke kansen en behandeling in diversiteit. Is dat niet hypocriet? Men doet iets zonder aan de kern van het probleem te raken.
- Een hoofddoekenverbod verscherpt de idee dat "zij" zich maar moeten aanpassen, dat "zij" zelf schuld hebben aan hun eigen achterstelling.
- Moet een school leerlingen voorbereiden op de discriminaties die hen te wachten staan in de bredere samenleving? Komt dit niet neer op het aanvaarden van die discriminaties als een normale zaak? En wordt zo niet voorbij gegaan aan de discriminatie van mensen die geen hoofddoek dragen maar bijvoorbeeld wel een vreemd klinkende naam hebben?

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! stellen wij dat beleidsinstanties zich zouden moeten bezig houden met de reële structurele achterstelling van etnisch-culturele minderheden in plaats van te focussen op de hoofddoek en zijn vermeende symbolische betekenis.

TIPS VOOR VERDERE LECTUUR

Over de Onderwijssituatie

- Wit Krijt schrijft beter: schoolloopbanen van allochtone jongeren in beeld
Nils Duquet, Ignace Glorieux, Ilse Laurijssen en Yolis Van Dorsselaer
Garant, 2006
- Onderwijs onderweg in de immigratiesamenleving
Sven Sierens, Mieke Van Houtte, Patrick Loobuyck, Kaat Delrue en Koen Pelleriaux
(red.)
Academia Press, 2006
- Allochtonen in het Hoger Onderwijs: factoren van studiekeuze en studiesucces bij allochtone eerstejaarsstudenten
Meyrem Almaci
K.U.Leuven en VUB, 2007

Over de kwetsbare sociaal-economische situatie

- De Kleur van Armoede: armoede bij personen van buitenlandse afkomst
B. Van Robaeys, J. Vranken, N. Perrin
Acco, 2007

HOOFDSTUK 4: OVER GODSDIENSTVRIJHEID EN DE NEUTRALITEIT VAN HET OFFICIEEL ONDERWIJS

4.1 Neutraliteit van het officieel onderwijs en godsdienstvrijheid zijn belangrijke principes

De Grondwet en het bijzonder decreet van 14 juli 1998 betreffende het gemeenschaps-onderwijs verplichten het GO! neutraal onderwijs te waarborgen. Hier gaat het debat over wát "neutraal onderwijs" inhoudt.

Volgens ons slaat neutraliteit in het onderwijs op het verstrekte onderwijs, namelijk dat het niet partijdig mag zijn en niet in een bepaalde richting mag indoctrineren. Maar neutraliteit kan niet slaan op de gebruikers van dat onderwijs (leerlingen en ouders). Ten aanzien van hen zegt de grondwet: *De neutraliteit houdt onder meer in, de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen* (artikel 24 §1).

Neutraliteit van het verstrekte onderwijs en godsdienstvrijheid van de gebruikers van dit onderwijs garanderen samen dat het gemeenschapsonderwijs open staat voor alle leerlingen, ongeacht hun levensbeschouwelijke of religieuze overtuiging.

Godsdienstvrijheid en recht op onderwijs zijn grondrechten en vrijheden. Er moeten bijzonder ernstige redenen zijn om deze in naam van de neutraliteit van het onderwijs in te perken.

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Zijn de niet-religieuze betekenissen die men over de hoofden van de betrokkenen heen aan de hoofddoek geeft voldoende ernstige redenen om in te grijpen in de godsdienstvrijheid?
- Zijn de problemen tussen leerlingen enkel op te lossen met een inperking van de godsdienstvrijheid?
- Vergt zo'n ingreep niet een breed maatschappelijk debat, waaraan alle betrokkenen gelijkwaardig deelnemen?
- BOEH! stelt vast dat over het begrip neutraliteit geen eensgezindheid bestaat. Hoe verhouden neutraliteit en de multiculturele samenleving zich tot elkaar? Kan neutraliteit ook de rechten en vrijheden van etnisch culturele minderheden vrijwaren, wat onze opvatting is. Of dient neutraliteit om een status quo te vrijwaren, waar etnisch culturele minderheden slechts onder voorwaarden (van aanpassing) een plaats krijgen?

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! stellen wij dat het dragen van een hoofddoek onderdeel vormt van de godsdienstvrijheid. Het neutraliteitsprincipe garandeert de godsdienstvrijheid van alle burgers, ook van de burgers die kozen voor het gemeenschapsonderwijs.

Als we kijken naar de geschiedenis van het hoofddoekenverbod in Antwerpen hebben wij onze twijfels over de gegrondheid ervan. De ene school na de andere voerde een verbod in zonder al te veel argumenten. Leerlingen met een hoofddoek weken uit naar andere scholen; hun keuzevrijheid werd alsmaar meer ingeperkt. Scholen die de hoofddoek toelieten, maakten zich zorgen over het feit dat ze "concentratiescholen" en zelfs "moslimscholen" werden, tot zowat de laatste scholen de hoofddoek verboden. Deze keer wél met een hele rist argumenten, enerzijds refererend naar effectieve problemen (sociale druk van meisjes met een hoofddoek op meisjes die daar niet voor kiezen), maar anderzijds niet voldoende gegrond om tot een hoofddoekenverbod over te gaan (zie ook hoofdstuk 5).

Op basis van deze geschiedenis zou men beter tot het besluit gekomen zijn om de hoofddoek overal toe te laten. Zo zou de vrije schoolkeuze niet in het gedrang komen en zouden er zich ook niet zo gemakkelijk concentratiescholen vormen op basis van een wel of niet toegelaten zijn van de hoofddoek

4.2 Actief pluralisme

Het GO! stelt: *Mensen van alle overtuigingen zijn welkom in het GO! en hun eigenheid wordt gerespecteerd.*

En: *Het GO! beschouwt het actief omgaan met deze diversiteit als een meerwaarde en als een pijler van zijn onderwijs. Via dit actief pluralisme beklemtoont het GO! dat de mensheid, ondanks alle verschillen, verbonden is door gemeenschappelijke waarden en doelen.* (Memorie GO! voor Grondwettelijk Hof, p. 12).

Dé vraag bij principeverklaringen is hoe ze in de praktijk omgezet worden.

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Is een verbod op uiterlijke levensbeschouwelijke tekens, dat in de praktijk één categorie leerlingen treft, in overeenstemming met respect voor de eigenheid van alle overtuigingen?
Hoe welkom voelen leerlingen en ouders van die ene feitelijk geviseerde overtuiging zich? Een vraag die geldt voor alle leden van die geloofsgemeenschap en voor alle leerlingen, ook voor de meisjes die geen hoofddoek dragen en ook voor de jongens.
- Wat betekent actief omgaan met diversiteit als één categorie leerlingen maar voorwaardelijk welkom is?
- Zal het formeel uitwissen van verschillen (hoofddoekenverbod) niet eerder een hinderpaal zijn om tot een verbondenheid door gemeenschappelijke waarden en doelen te komen?

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! stellen wij dat de praktijk van het GO! niet in overeenstemming is met zijn principes. Actief pluralisme dient zich als een actieve aanvaarding van diversiteit aan, die deze als vertrekpunt neemt. Door een deel van deze diversiteit uit de schoolmuren te weren, doet het GO! niet aan actief pluralisme, maar aan actieve uitsluiting.

TIPS VOOR VERDERE LECTUUR

- Marc Jacquemain Marc en Nadine Rosa-Rosso
Du bon usage de la laïcité
2008

HOOFDSTUK 5: OVER DE DWINGENDE REDENEN VAN DE RAAD VAN HET GEMEENSCHAPS ONDERWIJS OM EEN ALGEMEEN VERBOD TE RECHTVAARDIGEN

5.1 Argument 1: Het ontstaan van (moslim) concentratiescholen heeft een negatieve invloed op de school- en studiekeuze

De redenering van de Raad van het GO! is de volgende:

"Nadat de ene school na de andere -van alle onderwijsnetten- een verbod op het dragen van uiterlijke religieuze en levensbeschouwelijke tekens heeft uitgevaardigd, is gebleken dat daardoor nog meer concentratiescholen zijn ontstaan, met een overwicht aan moslims. Sommige ouders en leerlingen laten hun schoolkeuze immers afhangen van de vraag of het dragen van de hoofddoek al dan niet is toegelaten.

Dit hypothekeert de gelijke kansen van meisjes, omdat niet de studiekeuze of bekwaamheid zou doorwegen bij de schoolkeuze."

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Biedt een verbod op het dragen van de hoofddoek daar een gepaste oplossing voor of verschuift het niet simpelweg het probleem?
Een verbod sluit meisjes met een hoofddoek uit of zet ze minstens voor een verscheurende keuze tussen hun vrije godsdienstbeleving en onderwijs in een school naar hun keuze.

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! hebben wij, toen het hoofddoekenverbod werd ingesteld, meisjes opgeroepen om naar school te blijven gaan en intussen het verbod aan te vechten. Wij vinden immers dat een verbod meisjes voor onnodige verscheurende keuzes plaatst en wij betreuren dat een verbod altijd meisjes, als ze kiezen voor hun hoofddoek, zal uitsluiten.

Wij vinden dat de geschiedenis van het hoofddoekenverbod pleit tegen een algemeen verbod. Wij stellen dan ook dat de gelijke toegang tot het onderwijs gegarandeerd kan worden door het dragen van de hoofddoek toe te laten in alle scholen.

5.2 Argument 2: Het begint met de hoofddoek en het eindigt met de boerka, aparte zwemlessen, enz.

Van hoofddoek tot boerka is wellicht een boutade. Achter deze uitspraak gaat de angst voor een toenemend fundamentalisme schuil. Problemen met de vraag naar aparte turn- en zwemlessen, het voorzien in halal voedsel, het weigeren om in de lessen biologie te luisteren naar de evolutietheorie komen ongetwijfeld voor om allerlei redenen. Die problemen mogen niet op één hoop gegooid worden. Voorzien in halal voedsel is iets anders dan lesinhouden.

Een hoofddoekenverbod zou een middel zijn om het fundamentalistisch gedachtegoed tegen te werken. Dat is wel heel naïef: alsof de hoofddoek een toverdoek is, die door hem weg te doen de fundamentalistische ideeën zal doen verdwijnen als sneeuw voor de zon.

Fundamentalisme, zit in hoofden en niet in de hoofddoek.

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Moeten we ons er niet voor hoeden om het dragen van een hoofddoek als symbolische zondebok voor alle problemen te nemen?
- Is het niet zinvol om een onderscheid te maken tussen zaken die ingrijpen in de lesinhouden (onaanvaardbaar) en praktische kwesties (vatbaar voor duidelijke afspraken)?

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! erkennen wij dat de bovengenoemde problemen de directies en leerkrachten confronteren met nieuwe uitdagingen (en problemen). Ze kunnen een uiting zijn van fundamentalisme, maar even zeer van een gehechtheid aan tradities en/of religie. Op de vraag of een hoofddoekenverbod een adequaat antwoord is op dat soort problemen is ons antwoord alvast "neen".

5.3 Argument 3: De morele en sociale druk om een hoofddoek te dragen belemmert de vrije keuze

Eén van de belangrijke argumenten voor het verbod op het dragen van een hoofddoek is de morele en sociale druk. Meisjes die een hoofddoek dragen, zouden druk uitgeoefend hebben op andere meisjes om er ook een te dragen.

De redenering van de Raad van het GO! luidt dan als volgt:

- de godsdienstvrijheid komt in het gedrang als mensen onder druk gezet worden om religieuze tekens te dragen en als diegenen die er geen dragen als inferieur worden beschouwd
- dit is een onaanvaardbare beperking van de keuzevrijheid van individuen
- niet elk religieus geïnspireerd gedrag dient getolereerd te worden
- het komt er dus op aan zorgvuldig de nodige afwegingen te maken als er een spanningsveld ontstaat tussen individuele belangen en algemene belangen en tussen diverse rechten en vrijheden

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Wat wordt benoemd als ongeoorloofde morele en sociale druk? Overal in de samenleving komt er morele en sociale druk voor, die uitgaat van groepen en individuele personen. Dienen we ons er niet voor te hoeden om bepaalde (ongeoorloofde) gedragingen selectief te benoemen als een dermate ongeoorloofde morele en sociale druk, dat alleen de grote middelen kunnen ingezet worden?
- Het afwegen van individuele en algemene belangen dient uiterst zorgvuldig te gebeuren. Welke individuele belangen komen in welke omstandigheden in het gedrang: godsdienstvrijheid, keuzevrijheid inzake onderwijs? En over welke algemene belangen gaat het: vrij zijn van sociale druk, vrij zijn van discriminatie, gelijke behandeling van alle leerlingen?
- Ook de problemen en hun implicaties dienen met zorg benoemd te worden. Betekent de ongeoorloofde druk van een groep medeleerlingen op andere leerlingen een dusdanige bedreiging van de godsdienst- en keuzevrijheid dat een algemeen verbod gerechtvaardigd is? Een verbod waardoor niet alleen de uitoefenaars van druk, maar ook diegenen op wie ze druk uitoefenen gestraft worden.

- Weegt de maatschappelijke kost van deze maatregel op tegen het probleem dat het zegt op te lossen?
Een ganse geloofsgemeenschap krijgt te horen dat een gangbare religieuze praktijk niet meer aanvaard wordt op school omwille van het wangedrag van een uiteindelijk zeer kleine minderheidsgroep.
- Wordt met een algemeen verbod de druk door medeleerlingen niet vervangen door een nieuwe veel ingrijpendere druk, namelijk structurele discriminatie van een inrichtende macht?
- Dient een probleem van verhoudingen tussen leerlingen onderling niet op het niveau van die leerlingen aangepakt te worden?

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! ontkennen wij niet dat ongeoorloofd religieus geïnspireerd gedrag voorkomt en daartegen dient ingegrepen te worden. Wij stellen dat schooldirecties en leerkrachten over voldoende instrumenten beschikken om problemen als morele en sociale druk van een groep leerlingen tegenover een ander aan te pakken. Zij kunnen zo nodig de bestaande instrumenten aanpassen en verfijnen; wij bedoelen de instrumenten om pestgedrag of sexuele intimidatie te bestrijden.

Het probleem, namelijk de sociale druk, moet aangepakt worden en niet de hoofddoek. Vaak wordt aangegeven dat intimidatie -in dit geval- moeilijk traceerbaar is.

Het probleem van intimidatie aanpakken is zeker de moeilijkste optie die vraagt om grote inspanningen, maar het is tevens de meest rechtvaardige, democratische en op lange termijn meest renderende oplossing. Het komt er dan op aan de morele of sociale druk weg te nemen door diegenen die de druk uitoefenen aan te pakken en niet de hele schoolbevolking.

Laten we sociale druk en de nood er wat aan te doen eens voor een andere maatschappelijke categorie of gebruik bekijken:

- nemen we nog eens het voorbeeld van de vrouw die kiest om deeltijds te gaan werken. Zijn we er zeker van dat haar man haar niet onder druk heeft gezet, of haar omgeving, of traditionele opvattingen over de rol van een vrouw?
Doen we er iets aan? Bijvoorbeeld vrouwen verbieden deeltijds te werken, want door deeltijds te werken zitten ze in een ongelijke positie ten opzichte van mannen?
Neen natuurlijk doen we dat niet; deeltijds werk is structureel aan onze economie.
- Gaan we het huwelijk verbieden omdat in sommige huwelijken partnergeweld voorkomt? Of treden we op tegen de geweldpleger.

TIPS VOOR VERDERE LECTUUR

- Ruben Segers
Levensbeschouwelijke diversiteit in het onderwijs, VZW Motief, 2010
- Lies Sercu (red.)
Omgaan met multiculturaliteit en religieus pluralisme in het onderwijs, Acco, 2007
- Karin Heremans
Een tip van de sluier, Houtekiet, 2010

5.4 Argument 4: De hoofddoek is een inbreuk op het principe van de gelijkheid van mannen en vrouwen

De redenering van de Raad van het GO! luidt: De hoofddoek en islamitische kledingvoorschriften gelden slechts voor een enkel geslacht. Dat is een inbreuk op het principe van gelijkheid van man en vrouw.

Dit is werkelijk heel kort door de bocht.

Overal ter wereld gelden er verschillende kledingvoorschriften voor mannen en vrouwen, sociale en religieuze. Het doorbreken van die regels is niet evident. Denk maar hoe vrouwen hebben moeten afdwingen dat ze een lange broek mogen dragen. Dat is niet anders in de moslimcultuur.

Alle kledijregels kunnen geanalyseerd worden in termen van man-vrouwongelijkheid. Aan vrouwen worden nog altijd eisen gesteld met betrekking tot de elegantie en "vrouwelijkheid" van hun kledij. Ze worden er ook op getaxeerd op een manier waaraan mannen ontsnappen (denk aan hoe gefixeerd men is op de kledij van de Amerikaanse first lady of op de korte rokken van Kim Geybels; niemand neemt aanstoot aan de spannende kostuums van De Wever).

Dit is eigen aan alle culturen en zegt niet zoveel over het wel of niet aanvaarden van het principe van juridische en maatschappelijke gelijke rechten van mannen en vrouwen. Er kan dus niet zomaar besloten worden dat de hoofddoek, omdat alleen vrouwen hem dragen, een bewijs is van het niet aannemen van het gelijkheidsprincipe tussen mannen en vrouwen.

Vragen en Overwegingen

- Lijkt het hanteren van dit argument niet op het meten met twee maten: verschillende kledingvoorschriften zijn in de ene cultuur normaal, in de andere een bewijs van de ongelijkheid van mannen en vrouwen?
- Welke gelijkheid van man en vrouw wordt bereikt met een hoofddoekenverbod?

Standpunt BOEH!

Als BOEH! gaan we uit van het feministisch uitgangspunt dat inzake kledijtradities -en alle kledij steunt op traditie, ook de meest modieuze- mensen **ZELF** bepalen hoe ze zich kleden en waarom ze dat doen. Feministen eisen de vrijheid op voor vrouwen (en mannen) om zich te kleden zoals zij willen, zonder bekritiseerd of geagresseerd te worden om welke reden dan ook (te sexy, te zedig, niet gepast, te afwijkend, te opzichtig godsdienstig).

HOOFDSTUK 6: OVER DE SOCIALE GEVOLGEN VAN EEN VERBOD

6.1 Schoolkeuze niet in het gedrang?

Betreffende de vrije schoolkeuze gebruikt de Raad van het GO! het argument dat leerlingen niet verplicht zijn voor het GO! te kiezen en dat ze naar andere scholen kunnen gaan. Maar het GO! dient toch open te staan voor alle leerlingen, welke godsdienstige overtuiging ze ook hebben? Wij stellen vast dat een hoofddoekenverbod één specifieke categorie van leerlingen, hoe minoritair ook, uitsluit.

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Is het niet zo dat een hoofddoekenverbod een inbreuk is op de vrije keuze van ouders en leerlingen voor een school van het GO!?

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! dringen wij aan op ernstige argumenten en een ernstig debat over een zeer ernstige zaak.

6.2 Toegang tot het onderwijs niet in het gedrang?

De Raad van het GO! argumenteert:

- een verbod heeft niets met toegang tot het onderwijs te maken
- een verbod regelt de manier waarop in de onderlinge verhoudingen tussen leerkrachten en leerlingen tot uitvoering van het neutraliteitsbeginsel wordt overgegaan

VRAGEN EN OVERWEGINGEN

- Is het neutraliteitsbeginsel een goed op zich of is het een middel om de rechten en vrijheden van de burgers(leerlingen) te vrijwaren, ook als ze in een minderheid zijn?
- Dient het neutraliteitsbeginsel niet om de verschillende levensbeschouwingen van de gebruikers van het onderwijs, de leerlingen dus, te vrijwaren?

STANDPUNT BOEH!

Als BOEH! zijn wij voorstander van onderwijs dat voor iedereen, van welke levensbeschouwing ook, toegankelijk is. Ontoelaatbare door levensbeschouwing geïnspireerde handelingen van leerlingen dienen aangepakt te worden, niet met een uitsluitende en beperkende invulling van het neutraliteitsbeginsel maar met pedagogisch verantwoorde maatregelen.

6.3 Het gaat om een verbod op uiterlijke levensbeschouwelijke tekens, niet om een hoofddoekenverbod

De redenering is dat het niet enkel gaat om de hoofddoek, maar om alle uiterlijke levensbeschouwelijke tekens en dat een verbod op die tekens voor iedereen geldt.

Vragen en Overwegingen

- Hoe geloofwaardig is dit argument op een moment dat iedereen toegeeft dat het hem of haar wel degelijk om een hoofddoekenverbod te doen is?
- Waarom komt dit verbod plots nu?
Al jarenlang werd in het GO! het dragen van kruisjes, fakkeltjes en tulbanden door de leerlingen niet als een probleem gezien. Toen kwam de neutraliteit blijkbaar niet in het gedrang?

Standpunt BOEH!

Als BOEH! wijzen wij op het gevaar van indirecte discriminatie. Een ogenschijnlijk voor iedereen gelijk geldende maatregel kan in werkelijkheid leiden tot de feitelijke discriminatie van één specifieke categorie. Wij denken dat het verbod op uiterlijke levensbeschouwelijke tekens dat doet.

Tips voor verdere lectuur

- Jürgen Habermas
The Post-Secular Society, what does it mean?
2008 (in Nexus 50)

HOOFDSTUK 7: OVERZICHT VAN DE STANDPUNTEN VAN BOEH!

BOEH! is tegen een verplichting en tegen een verbod om een hoofddoek te dragen in alle omstandigheden en a fortiori door leerlingen op school.

BOEH! is voor het recht van moslimmeisjes om zelf te kiezen hoe ze hun godsdienst willen beleven. Godsdienstvrijheid is een grondrecht ingeschreven in onze Grondwet en in de internationale verdragen voor de Rechten van de Mens.

Ook vrije onderwijskeuze en vrije meningsuiting zijn grondrechten. Zij kunnen niet zomaar, zonder ernstige fundering, ontzegd worden aan een etnisch-culturele minderheid.

HOOFDSTUK 8: EEN VOORSTEL VAN BOEH!¹

Uitgaande van de stelling dat de hoofddoek voor leerlingen toegelaten dient te worden wensen wij als BOEH! een constructieve bijdrage te leveren aan het debat door in te gaan op de voorwaarden waaronder meisjes hun recht om een hoofddoek te dragen kunnen laten gelden.

Wij wijzen erop dat we geen compromis voorstellen, maar dat we tegemoet willen komen aan de angsten die vaak gevoed worden door een veralgemening van diverse concrete negatieve ervaringen. We willen duidelijk maken dat het recht om een hoofddoek te dragen niet negatief zal, mag of kan ingrijpen op de lessen, het lesaanbod, de orde op de school.

Vandaar de volgende voorstellen:

1. BOEH! is voorstander van een nieuw (bijzonder) decreet dat geldt voor alle door de overheid gesubsidieerd onderwijs.
Dit decreet moet ons inziens stellen dat het dragen van een hoofddoek toegelaten is in alle door de overheid gesubsidieerd onderwijs, ongeacht de leeftijd van de leerlingen.
2. Uitzonderingen op deze algemene toelaatbaarheid:
  - in scholen waar een uniformverplichting is, kan aan de leerlingen gevraagd worden hun hoofddoek aan te passen aan de kleuren van het uniform of kan de hoofddoek geïntegreerd worden in het uniform
  - om redenen van veiligheid of hygiëne kan aan leerlingen gevraagd worden een aan de situatie aangepaste hoofdbedekking te dragen ter vervanging van de hoofddoek (kapje, badmuts, hoofddoek in veilige of steriliseerbare stof, hoofddoek zonder loshangende delen). Dit al naar gelang van de omstandigheden en af te spreken in overleg met de betrokkenen, ouders en leerlingen
  - een hoofddoek die het gelaat bijna volledig verbergt, kan niet toegestaan worden omdat dit de communicatie, noodzakelijk in een onderwijssituatie, ernstig schaadt
  - het bedekken van de handen tijdens de lessen kan niet toegestaan worden omdat dit het schrijven bemoeilijkt (tenzij speciale veiligheids- of werkhandschoenen vereist zijn voor alle leerlingen in bepaalde lessen of tijdens bepaalde activiteiten)
3. Alle leerlingen volgen alle lessen en het volledige leerprogramma.
De toelating om een hoofddoek te dragen op school betekent geenszins dat leerlingen zich mogen onttrekken aan bepaalde lessen en leerprogramma's (lichamelijke opvoeding, zwemmen, biologie). Dit geldt eveneens voor andere sportieve en culturele activiteiten die deel uitmaken van het programma en de studierichting die de leerlingen volgen.
4. Leerlingen die andere leerlingen onder druk zetten om tegen hun zin een hoofddoek te dragen (proselitisme) zullen tot de orde geroepen worden en kunnen een sanctie oplopen. Te denken valt aan: een nota in het agenda, nablijven of, bij halsstarrigheid, schorsing voor een bepaalde periode of definitief.
Dit soort maatregelen kunnen alleen genomen worden na overleg met de leerling, en met haar of zijn ouders, CLB, leerlingenbegeleiders. De maatregelen worden grondig gemotiveerd en met bewijzen gestaafd.

---

¹ Met dank aan prof.dr. Eva Brems en de juristen van Neutraliteit.be: Mehmet A. Saygin, Abdelghani Ben Moussa en Inès Wouters

5. De toelating om een hoofddoek te dragen is geen grond om gemengd onderwijs in het algemeen in vraag te stellen. Bepaalde sportactiviteiten en het vak lichamelijke opvoeding kunnen wel in niet-gemengd verband plaatsvinden (dit is trouwens bijna overal het geval in het secundair onderwijs).
6. De toelating om een hoofddoek te dragen houdt niet in dat andere vragen van moslimgelovige leerlingen en/of ouders automatisch moeten ingewilligd worden. Regelingen in verband met halal voedsel op school, regels in verband met schooluitstappen die overnachtingen inhouden, thuisblijven op islamitische feestdagen, e.d. worden op gepaste wijze, in overleg met ouders en leerlingen, afgesproken.
7. Als leerlingen wegens het dragen van een hoofddoek geweigerd worden in een stageplaats steunt de school de leerlingen. Deze vallen onder de autoriteit van de school en niet van de instelling waar ze stage lopen.
8. Al deze bepalingen worden duidelijk opgenomen in het schoolreglement dat door de leerlingen en de ouders ondertekend wordt bij het begin van het schooljaar.

LITERATUUR

Almaci Meyrem (2007) *Allochtonen in het Hoger Onderwijs: factoren van studiekeuze en studiesucces bij allochtone eerstejaarsstudenten*, K.U.Leuven en VUB.

Arnout Karel, Bracke Sarah, Ceuppens Bambi, De Mul Sarah, Fadil Nadia en Kanmaz Meryem, (2009) *Een leeuw in een kooi: de grenzen van het multiculturele Vlaanderen*, Meulenhof Manteau.

Bousetta, Hassan, FNRS-Ulg & Brigitte Maréchal, UCL (2003) *Islam en moslims in België. Lokale uitdagingen & algemeen denkkader*, Koning Boudewijnstichting, www.kbs-frb.be

Coene Gily en Longman Chia (red.) (2005), *Eigen Emancipatie eerst? Over de rechten en representatie van vrouwen in een multiculturele samenleving*, Gent, Academia Press.

Duquet Nils, Glorieux Ignace, Laurijssen Ilse en Van Dorselaer Yolis (2006) *Wit krijgt schrijft beter: schoolloopbanen van allochtone jongeren in beeld*, Antwerpen, Garant.

Habermas, Jürgen (2008 in Nexus 50) *The Post-Secular Society, what does it mean?*

Heremans, Karin (2010), *Een tip van de sluier*, Houtekiet.

Jacquemain Marc en Rosa-Rosso Nadine (2008) *Du bon usage de la laïcité*, Aden.

Les Unes et les Autres, Le féminisme à l'épreuve du multiculturalisme (2008)
Cahiers Marxistes n° 238 (oct.-nov. 2008).

Muslims in the European Union: discrimination and islamophobia, een rapport van het Europees Waarnemingscentrum voor racisme en vreemdelingenhaat (EUMC)
(<http://fra.europa.eu/fraWebsite/material/pub/muslim/EUMC-highlights-NL.pdf>)

Overbeke Adriaan, Foblets Marie-Claire en Brems Eva (2009), *Culturele Diversiteit in het onderwijs: een werkboek*, Leuven, Acco.

Ramadan, Tariq (2005) *Westerse moslims en de toekomst van de islam*, Amsterdam, Bulaaq

Rapport van de Ronde Tafels van de Interculturaliteit, (2010), in opdracht van Minister Milquet, verslaggevers: Marie-Claire Foblets en Christine Kulakowski.

Segers, Ruben (2010) *Levensbeschouwelijke diversiteit in het onderwijs*, VZW Motief.

Sercu, Lies (red.) (2007) *Omgaan met multiculturaliteit en religieus pluralisme in het onderwijs*, Acco.

Sierens, Sven, Mieke Van Houtte, Patrick Loobuyck, Kaat Delrue en Koen Pelleriaux (red.) (2006) *Onderwijs onderweg in de immigratiesamenleving*, Academia Press

Van Robaeys, B, Vranken, J., Perrin, N, (2007) *De Kleur van Armoede: armoede bij personen van buitenlandse afkomst*, Acco

Zemni, Sami (2009) *Het Islamdebat*, EPO